

TUDOMÁNYOS ÉLET / SCIENTIFIC LIFE

Beszámoló az 53. Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetemről

Report on the 53th Savaria Urban Planning Summer School

HORECZKI RÉKA

HORECZKI Réka: fiatal kutató, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; 7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; horeczki.reka@krtk.mta.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3131-681X>

Réka HORECZKI: junior research fellow, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies; Papnövelde u. 22., H-7621 Pécs, Hungary; horeczki.reka@krtk.mta.hu; <https://orcid.org/0000-0003-3131-681X>

A hagyományoktól eltérően későbbi időpontban, de az elmúlt évekéhez hasonlóan színes tartalommal nyitotta meg kapuit az 53. Savaria Urbanisztikai Nyári Egyetem szeptember 21. és 24. között. A rendezvénynek Szombathelyen, számos támogatóval karöltve, az Evangélikus Egyházközség adott helyet. A nyári egyetem a „100 éve peremhelyzetben: határ menti városok a Kárpát-medencében” címet viselte. Az előadók építőmérnökök, főépítészek, egyetemi tanárok, újságírók, történészek, művészettörténészek, levéltárosok közül kerültek ki, akik részletekbe menően megismertették a hallgatósággal a száz éve történt határmegvonással kapcsolatos tudanyagot, a jelenlegi határokon innen és túl. Bemutatták, hogy a folyamatosan változó funkciójú, átjárhatóságú és jelentőségű határok miként befolyásolták a városok és vonzaskörzetük életét, gazdasági szerkezetét, népességvándorlási folyamatait, a településképeket. Fő kérdésként az alkalmazkodóképesség jelent meg az előadásokban, vagyis az, hogy a helyenként fizikailag is kettéosztott/szétvágott településeknek miként sikerült átalakítaniuk mindennapi feladataikat, milyen új irányokat mutatott a településfejlődés, a városépítészet. A rendezvényt László Győző, Szombathely város alpolgármestere és Popovicsné Tisza Edit, a Vas megyei Kormányhivatal igazgatója nyitotta meg. Kiemelték, hogy a trianoni békeszerződés által hazánknak okozott veszteségek mellett nem szabad elfelejteni az egyes városok, megyék terület- és népességvesztéseit sem – Vas vármegye területének 40%-át csatolták el. A világháború okozta sokkok mellett az ország sem gazdaságilag, sem lelkületében nem volt felkészülve Trianonra. Az előadások e tény aspektusait járták körül. Klestenitz Tibor, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Honvédelmi Jogi és Igazgatási tanszékének tudományos munkatársa egy általánosabb képet vázolt fel: a trianoni történéseket kontextusba helyezte, bemutatva Apponyi Albert érzelmi húrokat megpengető beszédét, a történelmi Magyarország egységét megváltoztató békediktátum településszerkezetre gyakorolt

hatását, a közlekedési vonalak átalakulását. Előadásában külön kiemelte a csonka-Magyarországon meglévő humán tőke súlyát: a megmaradt népesség iskolázottsági mutatói messze meghaladták a világháború előtti időszakban tapasztaltakat; az egyetemek és egyes tanári karok (és családjaik) áttelepülése az értelmiségi, polgárosodó városok alapjait fektette le. Mezős Tamás, a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Műemléki Tanszék egyetemi tanára a műemlékvédelem helyzetéről beszélt, külön kiemelve azt, hogy a szervezett műemlékvédelem kereteit felváltotta egy nagymértékű értékmentés és „holnapvárás”, mivel hazánk területén mindössze nyolc épület maradt a Gerecze Péter¹ által 1905-ben összegyűjtött 854 tételes listából. Borovics Attila, az Erdészeti Tudományos Intézet igazgatója, a Soproni Egyetem Erdőmérnöki Karának címzetes egyetemi tanára az erdészek szempontjából mutatta be a trianoni sokkot, hangsúlyozta, hogy a 20. századi Magyarország alapélménye az erőforrásaitól megfosztott ország pánikja volt. Magyarország Trianon idején érte el erdőterületeinek minimumát, a sikeres telepítéseknek köszönhetően ez az érték máig folyamatosan növekszik. A hazai erdőrendezés története jól elkülöníthető időszakokat foglal magában. Az erdő egyszerre jelentett erőforrást, építőanyagot, kiterjes állattartásra alkalmas helyet; emiatt a megóvása hamar központi kérdésként jelent meg. Mária Terézia által kiadott erdőrendtartás volt az első, amely a tervszerű erdőgazdálkodás alapjának tekinthető. A 19. században már korszerű üzemtervek készültek császári és királyi parancsra – amelyek legalább százéves időszakot öleltek fel. A nyugat-európai folyamatokhoz hasonlóan az országban is a települések, városok számának és méretének növekedésével, az intenzív mezőgazdasági területek művelésbe állításával egyenes arányban csökkent az erdőterületek aránya. Jelenleg a trianoni időszakhoz képest az erdőterületek aránya megkétszereződött. Ez köszönhető az erdészek igen sajátos nézőpontjának és érdekérvényesítési képességének: mindig hosszú távban gondolkodtak – nem maguknak ültettek, hanem az utókornak. Siklósi József, Komárom város Ybl Miklós-díjas főépítésze a két Komárom esetét tárta elénk. Komárom városa területének, épületeinek 90%-át vesztette el a trianoni döntés eredményeként. A déli oldalon csupán két falu és egy ipartelep maradt, míg a tényleges város – középületeivel, polgáraival – az északi részre került. Dél-Komárom emiatt magán viseli a gyors és rossz tervezés tipikus vonásait: az új középületek egymástól viszonylag távol épültek fel, nincs igazi központja, főtere a városnak; a közlekedés fő útjai észak felé mutatnak. A máig élő legfőbb problémák Trianon miatt keletkeztek: a közlekedés, az egészségügy szervezetlensége és a közművek hiánya (Dél-Komárom Tatáról kapja az ivóvizet), az erdőrendszer nem megfelelő karbantartása. A Habsburgok bevehetetlen erődjének épített Nádor vonal ma Közép-Európa legnagyobb erődrendszere, a Limes világörökség része. Majoros Ádám, az ULYSSYS Kft. építésze Sátoraljaújhely építészetéről és Radványi György munkásságáról mesélt. Radványi György Ybl Miklós-díjas magyar építőművész, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja volt, idén nyáron hunyt el. A helyi értékek és a helyi kultúra

fennmaradásáért dolgozó, rendkívüli tanár és építész volt. Életművének részét alkotják Sátoraljaújhely és Széphalom általa tervezett épületei, a Kazinczy emlékhely kertjében megépült Magyar Nyelv Múzeum, valamint az a közösség, amelyet mentorálási tevékenységével kovácsolt. Erdész Ádám, a Magyar Nemzeti Levéltár Békés megyei Levéltárának igazgatója és Béres István, Gyula város főépítésze Gyula szerepét, történelmének főbb mérföldköveit mutatták be a városi rendezési tervek segítségével. Bede István építészmérnök előadása arról szólt, hogy Pécs és Baranya megye hogyan igyekezett megbirkózni határ menti, periférikus helyzetével.

Az előadások rámutattak arra a tényre is, hogy a határhelyzet egyúttal új pozíciókat és új lehetőségeket teremtett, a megváltozott szomszédági viszonyoknak nem csak vesztesei voltak a lecsökkent méretű országon belül. Mariska Zoltán, a Miskolci Egyetem Filozófia Tanszékének és az Eszterházy Károly Egyetem Kulturális Örökség és Művelődéstörténet Tanszékének ny. egyetemi docense és Kiss Lajos, ny. területi főépítész Szeged példáján szemléltette a határhelyzet lehetséges pozitívumait: a Kolozsvári Egyetem átköltözését és a szegedi Palánk átépítését. Szeged évszázadokon keresztül a Tisza árterületének különálló szigetein feküdt, a településrészek külön autonómiával rendelkeztek. A szegedi vár és a Palánk is egy ilyen különálló egységet alkotott, területén helyezkedett le a város legrégebbi temploma, a Szent Demeter templom; ez a terület a város tényleges központjaként funkcionált. A nagy szegedi árvíz a város újjáépítése mellett funkcionális újragondolására is lehetőséget biztosított. A város új alaprajzi szabályozása külön figyelmet fordított a helyi sajátosságokra, a forgalmi igényekre, a jövőbeli terjeszkedési lehetőségekre és a népesség növekedésére. A Belváros kialakítása, az új városháza építése a történelmi Palánk helyett a Széchenyi térre helyezte át a város központját. Az 1900-as évek fordulóján a Fogadalmi templom helyének kijelölése meghatározta Palánk városrész sorsát is. A tudatos városstervezés remek példáját hallhattuk, a természetes határok miatt behatárolt területű Palánk helyett új központ és megnyújtott belváros építése kezdődött 1903-tól. A Palánk eredeti pozícióját átalakította a Fogadalmi templom és a templomot körülölelő tér felépítése. A következő városépítés és -szépítés a szecessziós építészet kiemelkedő hazai központjává tette Szegedet. Kuslits Tibor, a Soproni Egyetem és Széchenyi István Egyetem mestertanára és Pannonhalma főépítésze Sopron katonavárosi múltjával és átalakult szerepkörével érzékeltette a trianoni változásokat. Sopron ugyan a periferiára került, de több szempontból is profitált új helyzetéből a 20. században: a Selmechányai Egyetem áttelepülése mellett előnyt jelentett az is, hogy a fejlesztések elkerülték a várost, ami megővta Sopron belső szerkezetét, történelmi épületeit. Magyarország nemcsak műemlékeinek, bányáinak, népességének és területének jelentős részét veszítette el, hanem fürdővárosait, hegyvidéki központjait, az idegenforgalom jelentősebb állomáshelyeit. Sopron mint az Alpok hegyi szépségét megelőlegező város, az idegenforgalom jelentős központjává vált az 1930-as évektől kezdődően. Pekár István újságíró, a

Szent István Médiastúdió vezetője és Csach Gábor, Balassagyarmat polgármestere, művészettörténész Balassagyarmat helyzetét mutatták be történelmi és jövőbeli távlatokban. A kispolgári zárkózottság és a kisvárosi identitás fennmaradása miatt gondolják úgy, hogy a település jelenleg nyertes pozícióval rendelkezik. A világháború alatt lerombolt létesítményeket a szocializmus éveit sem építették újra, így csak 1965-től beszélhetünk egy nagyon lassú urbanizációról, amely főként a hiányzó városi szolgáltatások kiépítésére fókuszált. Jelenleg is zajlik a városközpont rehabilitációja és a zöldterületek megújítása.

A programot színesítette a Szombathely és térsége aktuális településrendezési-fejlesztési és építészeti kérdéseiről szóló Főépítési Fórum, a IX. Tervező Táborban készült „Bük városkapu” tervdokumentum bemutatása, valamint Oskó Judit filmjeinek vetítése a Savaria Filmszínházban. Az „Unokáink is látni fogják” című film Rerrich Béla építész, kertművész legfőbb alkotását, a szegedi Dóm teret mutatta be, míg a másik film Jankovics Tibor portréja, amely legérdekesebb munkáit vette sorra, és amelyben pályatársai, barátai beszéltek róla.

Jegyzet

- 1 Gerecze Péter régész és műtörténész volt a 19-20. század fordulóján, számba vette az akkori ország területén lévő összes műemléket, az épületeken felül minden ingóságot (szobrokat, festményeket, kisplasztikát, homlokzatot stb.). A kötet szabadon hozzáférhető: <https://library.hungaricana.hu/>.